

ARAB TILIDA IKKILANGAN VA NOTO‘G‘RI FE’LLARNING SHAXS-SONDA
TUSLANISH XUSUSIYATLARI

Musaev Islomxon Xodi o‘g‘li,

Alfraganus universiteti

arab tili o‘qituvchisi

ismusayev94@gmail.com.

tel.: (91) 3229445

Annotatsiya

Arab tilidagi fe’llarning morfologik xususiyatlarini bilmay turib, boshqa turkumlarga xos ko‘pgina grammatik qoidalarni o‘zlashtirish qiyin. Tilshunoslar ushbu masala bilan ilk o‘rta asrlardan to hozirgi kungacha jiddiy shug‘ullanib kelganlar.

Mazkur maqola arab tilidagi ikkilangan fe’llarning shaxs-son bo‘yicha tuslanish strukturasi va noto‘g‘ri fe’llarning fonetik o‘zgarishlarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda o‘rta asrning mashhur tilshunosi Mahmud Zamaxshariyning nazariy fikrlari, xususan, uning “Al-Mufassal fi san’ati-l-i’rab” va "Kitab ul-mufid fi tasrif tasnif" kabi asarlari asos qilib olingan.

Kalit so‘zlari: illatli fe`llar, ikkilangan fe`llar, ikkitomonlama illatli fe`llar, illatli harflarning tushushi, harakatlarning o‘zgarishi, shaxs-son qo‘shimchalari.

Kirish. Arab tili grammatikasini mukammal o‘rganish, undagi murakkab va boy tizimli fe’l tuslanish qoidalari chuqur tahlil qilishni talab etadi. Ayniqsa, ikkilangan va noto‘g‘ri fe’llar singari murakkab tuzilmalarning o‘ziga xos xususiyatlarini bilish, nafaqat ushbu tilda so‘zlashish, balki tilning lingvistik tabiatini ham to‘liq anglash uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada arab tilida ikkilangan va noto‘g‘ri fe’llarning shaxs-sonda tuslanishi, ularning fonetik o‘zgarishlari hamda bu jarayonda yuzaga keladigan qoidaviy o‘zgarishlar Mahmud Zamaxshariy asarlariga tayanib ko‘rib chiqiladi. Bu tadqiqot arab tili grammatikasi bilan shug‘ullanayotgan lingvistlar uchun amaliy yordam bo‘lib xizmat qilishi bilan birga, zamonaviy

lingvistikaga yangi yondashuvlar kiritishga ham xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqolada tadqiqot ishlari quyidagi metodlar asosida amalga oshirildi:

1. Adabiyotlarni tahliliy o‘rganish: Mahmud Zamaxshariy, Sibavayh, hamda zamonaviy mualliflarning asarlari ko‘rib chiqilib, ular asosida fe’l tuslanishining o‘ziga xos xususiyatlari aniqlangan. Bunda tarixiy va zamonaviy grammatika qoidalari o‘rtasidagi bog‘liqlik tahlil qilindi.

2. Taqqoslash metodi: Arab tilidagi ikkilangan va noto‘g‘ri fe’llarning tuslanish qoidalari boshqa turkum fe’llar bilan taqqoslanib, ularning morfologik xususiyatlari o‘rtasidagi farqlar o‘rganildi.

3. Nazariy mantiqiy yondashuv: Arab tilining grammatik tuzilmalarini o‘rganishda nazariy mulohazalarga asoslanib, zamonaviy lingvistik talqinni boyituvchi fikrlar ilgari surildi.

4. Fonetik tahlil: Noto‘g‘ri va ikkilangan fe’llarning fonetik o‘zgarishlari, ularning tuslanishda yuzaga keladigan talaffuz o‘zgarishlari amaliy tahlil qilindi.

5. Mahmud Zamaxshariy asarlariga tayanish: Zamaxshariyning asarlaridan olingen nazariy qoidalari amaliy jihatdan tadqiq qilinib, ularning zamonaviy grammatikaga tatbiqi o‘rganildi.

Mazkur metodlar yordamida arab tilida ikkilangan va noto‘g‘ri fe’llarning tuslanishi bo‘yicha kompleks tadqiqot amalga oshirildi. Bu yondashuv mavzuning chuqurroq tahlil etilishi va ilmiy asoslangan xulosalar chiqarilishiga imkon berdi.

Natijalar: Ushbu tadqiqot natijasida arab tilidagi ikkilangan va noto‘g‘ri fe’llarning shaxs-sonda tuslanishi bo‘yicha quyidagi xulosalar chiqarildi:

- Ikkilangan fe’llarda ikkinchi o‘zak undoshi bir necha fonetik o‘zgarishlarga uchraydi. Bu o‘zgarishlar, asosan, shaxs-son qo‘sishchalari bilan bog‘liq holda yuz beradi.

Bu turdagи fe’llar tuslanishda o‘zining asliy ko‘rinishini saqlab qolsa ham, ma’lum

holatlarda o‘zak undoshning bir qismi tushiriladi yoki o‘zgaradi.

Masalan, birinchi o‘zak undoshi birlamchi talaffuz shaklida saqlanadi, ammo talaffuzda qisqarish kuzatiladi (masalan: ظلّ – ظلّ kabi).

2. Noto‘g‘ri fe’llar uch asosiy turga bo‘linadi:

- a) Birinchi o‘zak undoshi illatli bo‘lgan fe’llar.
- b) Ikkinci o‘zak undoshi illatli bo‘lgan fe’llar.
- c) Uchinchi o‘zak undoshi illatli bo‘lgan fe’llar.

Ushbu fe’llarda harakatlar o‘zgarishi (kasra, damma, fatha) shaxs-songa bog‘liq holda murakkab tuslanish qoidalarini keltirib chiqaradi.

O‘rganilgan ma’lumotlar asosida, noto‘g‘ri fe’llarning tuslanishidagi eng katta farq ularning o‘zak harflariga bog‘liq holda bo‘lishi aniqlandi.

3. Tuslanishdagi fonetik o‘zgarishlar: Ikkilangan va noto‘g‘ri fe’llarda shaxs-son qo‘sishchalari qo‘shilganda, asosan, o‘zakning illatli yoki ikkilangan harflariga tegishli talaffuz o‘zgarishlari sodir bo‘ladi.

Bunday o‘zgarishlar arab tili grammatikasida qat’iy qoidalar bilan boshqariladi va bu qoidalar Mahmud Zamashariy asarlarida bataysil izohlangan.

4. Zamashariy asarlarining ahamiyati. Mahmud Zamashariyning “Al-Mufassal” va “Al-Mufiyt” asarlari o‘rganilayotgan mavzuning nazariy va amaliy jihatlarini tushunishda asosiy manba bo‘lib xizmat qildi.

Ushbu asarlar tahlil qilingan ma’lumotlarni tartibga solish va tushunish uchun asosiy qoidalarni taqdim etdi.

5. Amaliy ahamiyat: Ushbu natijalar arab tilini o‘rganuvchilar va lingvistlar uchun murakkab tuslanish qoidalarini o‘rganishda qo‘llanilishi mumkin.

Ikkilangan va noto‘g‘ri fe’llarning tuslanish qonuniyatlarini aniqlash til o‘rganuvchilarning bilim darajasini oshirishga yordam beradi.

Mazkur natijalar arab tilining murakkab grammatik tuzilmalarini tizimli o‘rganish va ularni amalda qo‘llash uchun nazariy asos yaratadi. Bu esa zamonaviy arab tili lingvistikasida qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan yangi yondashuvlarni keltirib chiqaradi.

مُضَاعِفٍ-ikkilangan o‘tgan zamon fe’llarining shaxs-sonda tuslanishi:

شuningdek ikkilangan fe’llarning barchasida ikkinchi o‘zak undosh harfining asliy ko‘rinishi fatha bo‘ladi. Masalan: أَحَبَّ shu bilan birga احْبَّ، احْمَارَ، احْجَاجَ، احْتَجَ، افْقَصَ، تَصَامَ، إِسْنَطَبَ asliy ko‘rinishi احْبَّ kabilar ham. Lekin ظَلَّ aytganingizda ikkinchi o‘zak undoshining asliy ko‘rinishi kasra bo‘ladi va uning aslisi ظَلَّ va agar ikkilikni bo‘g‘inlarga ajratganda ikkinchi o‘zak undosh ظَلِيلَتْ، ظَلِيلَثْما، ظَلِيلَثْمَ، ظَلِيلَثْ، ظَلِيلَثْ (ظَلِيلَنْ) ni deb aytasiz va ظَلِيلَنْ (ظَلِيلَنْ) kabilarda ظَلِيلَنْ(ظَلِيلَنْ)ning harakatini fatha qilish mumkin.¹

c Noto‘g‘ri fe’llarning o‘tgan zamon shaxs-sonda tuslanishi:

1) ikkinchi o‘zak undoshi illatli fe’llarning o‘tgan zamon shaxs-sonda tuslanishi:

شuningdek uch o‘zakli mujarrad fe’llarning ikkinchi o‘zak undoshiga e’tibor qilishingiz lozim. Agar u(الباء) bo‘lsa va uni tushirib qoldirganingizda, undan oldingi undosh harfning unlisini kasra qilasiz. (بِعْثُ، وَهِبْثُ) kabi aytasiz va agar o‘rtta o‘zak undoshi (الواو) bo‘lsa undan oldingi undoshning harakatini damma (ۚ) qilasiz. Agar kabi فَعَلَ qolipida bo‘lsa(وَخَفْثُ) kabi illatli harfni tushirib, yuqorida(الباء) tuslaganingiz kabi undan oldingi undoshning harakatini kasra qilasiz.

اعْثُ، احْرَثُ، افْدَثُ، اسْتَجْبَثُ kabi tarkibida zoida harflarga ega bo‘lgan barcha fe’llardagi illatli harflardan oldingi undoshning harakatini fatha (ۚ) qilasiz.

كتاب المفيد في التصريف للشيخ الإمام جار الله الlama فخر خوارزم محمود الزمخشري. بيان محمد فتاح الجباوي. لسان 1 .2012-ص.م العرب.

singari fe'l boblarini ikkinchi o'zak undoshi illatli harflardan iborat bo'lsa to'g'ri fe'llar kabi tuslanadi.²

2) uchinchi o‘zak undoshi illatli harfdan iborat bo‘lgan fe’llar:

رَمِيٌّ، رَمِيَا، رَمَيَا. رَمَتْ، رَمَتَا، رَمَيْنَ. رَمَيْتَ، رَمَيْتُما، رَمَيْتُمْ. رَمَيْتُمْ، رَمَيْتُمْ.

Shuningdek kabi uch o‘zakli undosh harflarni uchinchi o‘zagi (الياء) iborat bo‘lgan fe’llarning barchasi shu kabi tuslanadi va kabi to‘rt o‘zakli va zoida harflarga ega bo‘lgan fe’llarning har biri yuqoridagi رمى kabi tuslanadi. Ammo vaznida yasalgan uchinchi o‘zak undoshi (الواو) dan iborat bo‘lgan fe’llar esa shaxs-sonda

سَرُو، سَرُوا، سَرُوا. سَرُوتْ، سَرُوتْا، سَرُونَ. سَرُوتْ، سَرُوتْمَا، سَرُوتْمِ. سَرُوتْ، سَرُوتْنَ. سَرُوتْ، سَرُوتْ، سَرُونَا

vaznida bo'lgan fe'llar o'tgan zamon shaxs-sonda:

رَضِيَ، رَضِيَا، رَضُوا. رَضِيَّتْ، رَضِيَّنَّا، رَضِيَّمَ، رَضِيَّمُ. رَضِيَّتْ، رَضِيَّنَّا، رَضِيَّمَ، رَضِيَّنَّ. kabi tuslanadi. رَضِيَّنَّا

vaznidagi fe'llarning uchinchi shaxs muzakkari ko'plikda tuslanishida o'rta o'zak undoshning harakatiga e'tibor beramiz. Agar uch o'zakli fe'llarning o'rta o'zak unlisi (دَعَا،) singari fatha bo'lsa, uchinchi shaxs muzakkari ko'plikda (رَمَى) singari (اللَّوْا) dan oldingi undoshning harakatini fathaligicha qoldiramiz. Agar vaznida o'rta o'zak undoshining harakati kasra yoki damma bo'lsa uchinchi shaxs muzakkari ko'plikda kabi o'rta سَرُوا، رَضُوا undoshning harakatini dammalaymiz.³

293-ص.م2001شرح المفصل لمحمود الزمخشري.دكتور إميل بريع يعقوب.الناشر دار الكتاب العلمية.بيروت لبنان.

كتاب المفيد في التصريف للشيخ الإمام جار الله الlama خوارزمي. بيان محمد فتاح الجباوي. لسان 3-2012م ص. 203 العرب.

2) O'zak harfi ikkilangan fe'llarning tuslanishi:

شۇنىڭدىك شىنەنلىقنىڭ ئەم سەھىپىنىڭ شۇنىڭدىك شىنەنلىقنىڭ ئەم سەھىپىنىڭ شۇنىڭدىك Shuningdek fe'llar ham shu kabi tuslanadi, esa to'g'ri fe'llar kabi tuslanadi.

и Noto‘g‘ri majhul nisbat fe’llarning shaxs-sonda tuslanishi:

1) birinchi o‘zak harfi illatli bo‘lgan fe’llar:

Shuningdek . وَعَدْ، وَعِدَا، وَعِدْتَ، وَعِدْنَا، وَعِدْنَ، وَعِدْنَمَا، وَعِدْنَمُ، وَعِدْنَشْ، وَعِدْنَشْ، وَعِدْنَا Shuningdek fe'llari yasaladi (أيقط، أوقد) dan (أيقط، أوقد) si o'zidan oldin damma kelgani uchun sukunli(فَقَرَ، وَعَدْ، نُورَّع، نُبِيقَ، اسْتُوْهَب، اسْتُوْقَنَ ga (واو) o'zgaradi. Shu kabi استوْقَنَ ga (واو) fe'llarda ham dammadan keyin kelgan sukunli(باء) sukunli(o'zgaradi)ga (واو) o'zgaradi.

2) ikkinchi o‘zak harfi illatli bo‘lgan fe’llarning shaxs-sonda tuslanishi:

فېل، خيف، اختىر، اقىد لە، أعيد، زۇد، آپد، جورب، بۈيغ، qilishing yoki kasra qilishing mumkin. Masalan: **بُحُونَ، شُوّرَ فِي الْأَمْرِ، تُحُوِّرَ فِي الْحَظَّةِ، اسْتُجِيبَ**.

3) Uchinchi o‘zak harfi illatli bo‘lgan fe’llar:

رُمِيَ، رُمِيَا، رُمُوا. رُمِيَتْ، رُمِيَّة، رُمِيَنْ. رُمِيَتْ، رُمِيَّة، رُمِيَّمَا، رُمِيَّمُمَا. رُمِيَتْ، رُمِيَّمَا،
أُرْمِيَ، رُبِّيَ، حُوَيِّي، احْدُثِيَ، اذْسُدِيَ عنه، تُلْقِي، تُفُودِي، Shuningdek: رُمِيَّنْ. رميتْ، رُمِيَّنَا kabilar ham yuqoridagi singari tuslanadi.

المُضَاعِفَ -oxirgi o'zak undosh harfi ikkilangan fe'llarning shaxs-sonda tuslanishi:

يَبِّئُ، يَدِبَّان، يَدِبِّونَ. تَبِّئُ، تَدِبَّان، يَدِبِّونَ. تَبِّئِنَ، تَدِبَّان، تَدِبِّينَ. أَدِبُ، تَدِبُ fe'llar ham yuqoridagi kabi tuslanadi. Agar kabi ikkinchi o'zak undoshining harakati kasra yoki fatha bo'lган biror fe'lни (shart mayli)ga aylantirganizda uni uch xil yo'l bilan tuslashingiz mumkin. لَمْ يُحَادَ، لَمْ يُحَادِدَ، لَمْ يَعْضَنَ، لَمْ يَعْضَنْ، لَمْ يُحِبَّ، لَمْ يُحِبِّ، (لَمْ يَبِّئَ، لَمْ يَدِبِّ، مَ يَبِّئُ) Shuningdek, oxiri ikkilangan bir turdag'i ikki harfdan iborat fe'llarning barchasi shu qida

asosida bo‘ladi. Masalan, kabi ikkinchi o‘zak undosh harfi dammali (ڦ) bo‘lgan fe’llarni to‘rt xil usulda damma (ڦم ڀشڻ) , fatha (ڦم ڀشڻ) , kasra (ڦم ڀشڻ) va idg‘omni ajratish orqali tuslash mumkin (ڀتحبُّ ، يَرِبَّ) . fe’llari esa to‘g‘ri fe’llar kabi tuslanadi.⁴

Noto‘g‘ri fe’llar:

دаги феъл иккى хил тilda аytildi. Kimki يۈلە desa uni asliy ko‘rinishi bo‘lmagan فَيُعْلَمْ فَيَعْلَمْ vaznidida qilibdi.

2) الأَجْوَفُ bo'sh fe'llar (o'rtalig'izagi illatli fe'llar):

بَيْعٌ، بَيْعَانٌ، بَيْعُونَ. بَيْعٌ، بَيْعَانٌ، بَيْعُونَ. بَيْعَانٌ، بَيْعُونَ. بَيْعٌ، بَيْعَانٌ، بَيْعُونَ.

-الفَعْلُ النَّاقِصُ noqis fe'llar (oxiri illatli harflardan iborat bo‘lgan fe'llar):

بىرْمىي، يېرْميان، يېرْمۇن. تَرْمِي، تَرْمِيَان، تَرْمِون. تَرْمِيَان، تَرْمِون. أَرْمِي، نَرْمِي
Bunday fe'llarning ikkinchi shaxs birlik muannasi va ko'plik muannasi bir xil bo'ladi.
يُهەدى، يُزَّىپى، بارچاسىدا so'zning oxiridagi الياء undoshidan oldingi harakat kasra bo'ladi. Masalan: يُقْسِى
عَرَى fe'lida kabi يُنَاجِي، يِرْتَجِي، يِنْبَرِي، يِسْعَدِي، يِرْعَوِي، يِعْرُوْرِي، يِقْسِى
الياء undoshidan oldingi harakatni fatha (ً) qilinadi.⁵

يَعْرِى، يَعْرِيَان، يَعْرِونَ. تَعْرِى، تَعْرِيَان، تَعْرِونَ. تَعْرِيَن، تَعْرِيَان، تَعْرِيَنَّ. أَعْرِى، تَعْرِى

Agar -حالة (shart mayli)ga aylantirganingizda bu fe'llarning har birida tushirib qoldirasiz (لَنْ يَرْمُ، لَنْ يَدْعُ، لَنْ يَخْشُ)

نون-الجازم، الناصب (istak va shart mayli)da to‘g’ri fe’llardagi kabi ko‘plik muannas dan boshqa barcha ko‘plik nun-lar tushirib qoldiriladi.⁶

Buyruq mayli illatli fe`llarning shaxs sonda tuslanishi.

O'zak harfi ikkilangan fe'llar.

kabi ikkilangan harfdan oldin hozirgi kelasi-zamonda kasra, fatha yoki sukun (فَرْ، فَرْ، افْرُزْ)، (عَضْ، عَضْ، اعْضِنْ)، (تَصَامَّ، تَصَامَّ، تَصَامِمْ) bo'lsa, buyruq maylida uch ko'rinishda tuslanadi. Shu bilan birga (حَابَ، حَابَ، حَابِبُ، حَابِبُ، امْتَدَّ، امْتَدَّ، امْتَدِدُ)، (انْضَمَّ، انْضَمَّ، انْضَمِمُ)

299. ص.م 2001 شرح المفصل لمحمود الزمخشري. دكتور إميل بريع يعقوب. الناشر دار الكتاب العلمية. بيروت لبنان. 5

²⁰⁷ م.ص. 2012 كتاب المقدى في التصريف الشيعي الإمام جار الله الملاة فخر خوارزم محمود الزمخشري. بيان محمد فتاح الجباوى. لسان العرب. 6.

Shuningdek: fe'llar hozirgi-kelasi zamonda tashdiddan oldin kasra, fatha, sukun bo'lsa, yuqorida keltirilganidek tuslanadi.

(رث، نوتوجرى فاللار: kabi birinchi o'zak harfi illatlangan (عْد، عِدَا، عِدُوا، عِدِي، عِدَن) fe'llarning barchasida الواو harfi tushirib qoldiriladi.

الـيـاءُ الـوـاـوُ kabi fe'llarda harfi o'z o'rnida qoladi, lekin ga o'zgartiriladi. Aslisi (فـأـوـجـلـ، وـأـوـجـلـ). Agar vavdan oldin fatha yoki damma bo'lsa o'zgarishsiz qoladi. (أـوـجـلـ، اـوـجـعـ، اـوـجـلـ) يـا رـجـلـ اـوـجـلـ

بِعْ، بِيَعُوا، بِيَعِي، بِيَعَ، بِعْنَ، (إسْتَحِبْ، إسْتَحِيَّا، إسْتَحِيُّوا، إسْتَحِيِّي، إسْتَحِيِّبَيْا، إسْتَحِيِّبَنَ)، (أَجْبْ، أَجْبِيَا، أَجْبِيُوا، أَجْبِيِّي، أَجْبِيِّا، أَجْبِنَ). harfi illatli fe'llarda harfidan oldingi harakat kasrali fe'llarning barchasi (العين) بِعْ، بِيَعُوا، بِيَعِي، بِيَعَ، بِعْنَ، (إسْتَحِبْ، إسْتَحِيَّا، إسْتَحِيُّوا، إسْتَحِيِّي، إسْتَحِيِّبَيْا، إسْتَحِيِّبَنَ)، (أَجْبْ، أَجْبِيَا، أَجْبِيُوا، أَجْبِيِّي، أَجْبِيِّا، أَجْبِنَ).

انقاد، اخْتَرَ shuningdek dan oldin fatha bo'lgan singari fe'llar ham yuqoridagi خَافَ kabi tuslanadi.

fe'llari esa tuslanishda to‘g‘ri fe'llarga o‘xshab ketadi.

kabi fe'llar jazm holatida keladi. Chunki uning oxirini sukun qilish lozim. الْيَاءُ الْمُهُمَّةُ لِتَحْكِيمِ السُّكُونِ شু (shu) (أَعْطِ، خَلَ، إِشْتَرَ، ائْتَنَ)، (إِخْشَ، إِخْشِيَّ، إِخْشَوَ، إِخْشَنَ)، (تَمَطَّ، تَوَارَ، تَقْلَسَ)، (أَعْطِ، خَلَ، إِشْتَرَ، ائْتَنَ)، (إِخْشَ، إِخْشِيَّ، إِخْشَوَ، إِخْشَنَ)، (تَمَطَّ، تَوَارَ، تَقْلَسَ)، Misol:

أَدْعُ، أَدْعُوا، أَدْعِي، أَدْعُوا، أَدْعُونَ.

الفاء o‘rnidagi illatli harflari illatli bo‘lgan fe’llarni hozirgi kelasi zamonda va harfni tushirib qoldirgan edingiz, shunda يشى bo‘lgan edi. Bunday fe’llarni zoida harfini tushirib ning o‘zi الشين ni jazm holatida hazf qilganingiz kabi tushirib qoldirsangiz الياء o‘rnidagi ilmni fahmla, —فِ الْعَهْدِ— عِ الْعِلْمِ، —شِ التَّوْبَ— شِ الْأَمْرِ قِ أَخَّاک akangni ehtiyot qil, ishni tugat.

Agar (ش) deb to‘xtaganingizda so‘z holida shakllanmaydi. Shuning uchun undan so‘ng sukunli (ء) yoki to‘xtash deb nomlanadigan الهاء harfi zoida qilinadi. Misol: شە، قە، نە شىخ، قىچىخ، نىخىن Shuningdek fe’lidan zoid harf va alifni tushirib qoldirganingizda ئەننىڭ ئۆزى qoladi va uning ustida to‘xtalganingizda ئەننىڭ ga aylanadi.

Bunday fe'llarni shaxs-sonda tuslaganingizda رَوْا، رَيْ، (شِ، شِيَا، شُوا، شِ، شِيَا، شِيَّا، شِيَّنَ)، (رَ، رَيَا، شِيَّنَ)، (رَ، رَيَا، شِيَّنَ) يُوحَى kabi tuslanadi. Bu qoida hozirgi-kelasi zamonda التُّوشِيب tushib qoldirilganda bo'ladi. kabi tushirib qoldirilmaganda esa, albatta siz اِيجَلْ deb aytasiz.

Mahmud Zamaxshariyning “Al-Mufassal” va “AL-Mufiyt” asari o‘rta asr tilshunosligi, uning tabiatidagi xususiyatlari, undagi grammatik talqinining o‘ziga xosligi, uning sharq va g‘arb grammatik asarlaridan tubdan farq qilishi bilan xarakterlanadi.

Xulosa

Mazkur tadqiqotda arab tilidagi ikkilangan va noto‘g‘ri fe’llarning shaxs-sonda tuslanishi bilan bog‘liq grammatik xususiyatlar batafsil o‘rganildi. Ushbu tahlillar arab tilining morfologik tizimini yanada chuqurroq anglash va uni o‘rganuvchilar uchun tushunarliroq shaklda ifodalashga xizmat qildi. Quyida tadqiqotning asosiy xulosalari keltiriladi:

Ikkilangan va noto‘g‘ri fe’llar arab tilining murakkab morfologik tizimining asosiy elementlari bo‘lib, ular talaffuzdagi fonetik o‘zgarishlar va shaxs-son qo‘sishchalar bilan uzviy bog‘liq. Bu fe’llar arab tili grammatikasida o‘ziga xos qoidalar asosida tuslanadi.

Mahmud Zamaxshariy asarlaridagi nazariy mulohazalar ushbu mavzuning tahlilida asosiy manba bo‘lib xizmat qildi. Uning grammatika qoidalariga oid yondashuvlari arab tilining

murakkab grammatik tuzilmalarini aniqlash va tizimlashtirishda katta ahamiyatga ega.

Ikkilangan fe'llarning o'zak undoshlarida sodir bo'ladigan qisqarishlar yoki talaffuz o'zgarishlari, noto'g'ri fe'llarning esa illatli harflariga bog'liq o'zgarishlari tilning morfologik tizimining moslashuvchanligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari arab tili o'rganuvchilar uchun amaliy jihatdan foydali bo'lib, ushbu tilning murakkab grammatik qoidalari o'rganishni osonlashtiradi. Bu xulosalar lingvistika sohasida til o'rgatuvchi darsliklar va o'quv qo'llanmalarini boyitish imkonini beradi.

Kelajakda ikkilangan va noto'g'ri fe'llarning boshqa grammatik unsurlar bilan o'zaro ta'siri, ularning nutq jarayonidagi roli hamda amaliyotda qo'llanilishi yanada chuqurroq o'rganilishi zarur.

Mazkur tadqiqot arab tili grammatikasi, xususan, ikkilangan va noto'g'ri fe'llar bo'yicha nazariy bilimlarni kengaytirish bilan birga, bu bilimlarni zamonaviy lingvistikada qo'llash imkoniyatlarini taqdim etdi. Ushbu ishning natijalari arab tilini o'rganuvchilar, lingvistlar va tilshunoslar uchun muhim amaliy va nazariy ahamiyat kasb etadi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. ٢٠٤-٢٠٣-٢٠٢. ص.م ١٩٩٥ .الله الجار الإمام الشيخ . "تسنیف التصريف في المفید كتاب" .
3. "Ал-Муфассал фи санъати-л-иъраб". Bayrut Libani, 2001 B.208-210
5. م. 1990 القاهرة—.ال نحو في الأنموذج الزمخشري محمد
6. Ibrohimov N., Yusupov M. Arab tili grammatikasi. -T.: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat nashrieti, 1997. -I jild.
7. 1988م سيبويه. الكتاب الجزء الثالث. الناشر مكتبة النhanجى بالقاهرة.